

Jenny Rathbone AS

Cadeirydd y Pwyllgor Cydraddoldeb a Chyfiawnder

Cymdeithasol

10 Hydref 2023

Tlodi plant

Annwyl Jenny,

Diolch i chi am wahodd aelodau o'n Pwyllgor i gymryd rhan yn eich [gwaith presennol ar Strategaeth Tlodi Plant Ddrafft Cymru 2023 Llywodraeth Cymru](#). Mae gwahoddiadau o'r fath yn ein galluogi i wneud cysylltiadau a rhannu tystiolaeth berthnasol i helpu i gryfhau gwaith ein gilydd. Mae hefyd yn helpu i wneud y mwyaf o effaith darnau unigol o dystiolaeth.

Mae fy nghysylltiad â'ch gwaith wedi ein galluogi i nodi rhai materion roeddem am eu dwyn i'ch sylw ac rydym yn gobeithio y bydd hynny o fudd i'ch trafodaethau.

Yn gynharach eleni, lanswyd ein hymchwiliad yn gofyn [a yw plant a phobl ifanc anabl yn cael mynediad cyfartal at addysg a gofal plant](#). Mae cwmpas yr ymchwiliad yn cynnwys yr holl ddarpariaeth gofal plant ac ysgol statudol rhwng 0 ac 16 oed, ac mae'n cwmpasu niwroamrywiaeth; anabledau corfforol, synhwyraidd neu ddysgu.

Ochr yn ochr â'n tystiolaeth ysgrifenedig a llafar ffurfiol, rydym wedi bod yn siarad â theuluoedd yn fwy anffurfiol. A hynny drwy ymweliadau ag ysgolion arbennig, Canolfan Serennu yng Nghasnewydd ac ASD Rainbows yn Aberpennar. Rydym hefyd wedi bod yn dod ag enghreifftiau o'n gwaith fel Aelod unigol o'r Senedd.

Mae ein tîm Ymgysylltu â Dinasyddion wedi cynnal dros 30 o gyfweiliadau teuluol yn cwmpasu pob ardal yng Nghymru. Er ein bod yn dal i gwblhau crynodeb y gwaith hwn, gallwn rannu rhai o'r

straeon perthnasol â chi. Rydym wedi bod yn clywed tystiolaeth bwerus iawn gan blant, pobl ifanc a'u teuluoedd o'r effaith y mae mynediad anghyfartal at addysg a gofal plant yn ei chael ar bob agwedd ar eu bywydau, a'r effeithiau tymor hwy y gall y mynediad anghyfartal hwn eu cael.

Er ein bod yn dal i gasglu tystiolaeth ar yr ymchwiliad hwn, roeddem am rannu rhywfaint o'r wybodaeth rydym wedi'i chasglu hyd yn hyn sy'n berthnasol i'ch gwaith tlodi plant. Mae hyn yn cynnwys yr effaith y gall diffyg gofal plant hygyrch a darpariaeth ysgol ei chael ar allu rhiant/gofalwr i weithio, yn ogystal â'r costau ychwanegol y mae'n rhaid i'r teuluoedd hyn eu talu.

Er ein bod wedi casglu ystod o dystiolaeth ar y mater hwn, nid oedd yn llinyn penodol o'n cylch gorchwyl. Felly mae'n bosibl, pe bai hyn wedi'i gynnwys yn y cylch gorchwyl, y byddem wedi casglu mwy fyth o wybodaeth. Fodd bynnag, mae'r ffaith bod hyn wedi dod yn thema glir drwy'r dystiolaeth yn awgrymu ei fod yn fater mawr i blant, pobl ifanc a'u teuluoedd.

Byddwn hefyd yn ysgrifennu at Weinidog yr Economi a'r Gweinidog Cyfiawnder Cymdeithasol ar y materion hyn, ond roeddem am sicrhau y gellid ystyried y dystiolaeth berthnasol ar gyfer eich gwaith presennol. Byddwn hefyd yn anfon copi atoch o'r ohebiaeth â'r Gweinidogion hyn yn y dyfodol.

Rhwystrau sy'n atal rhieni a gofalwyr rhag gweithio

Mae gennym nifer o dystiolaethau personol gan deuluoedd sydd naill ai'n methu gweithio o gwbl neu sy'n methu gweithio nifer yr oriau yr hoffent weithio oherwydd na allant gael mynediad at y gofal plant iawn. Mae'r mater hwn yn parhau i lawer o deuluoedd wrth i'r plentyn fynd yn hŷn a mynd i'r ysgol.

Cael mynediad at ofal plant cynhwysol

Clywsom dystiolaeth bwerus gan riant a oedd yn gweithio ym maes nyrsio pediatrig sydd, ar hyn o bryd, ar seibiant gyrfa o swydd y mae'n hoff iawn ohoni oherwydd nad yw wedi gallu sicrhau gofal plant priodol. Pan ddaeth o hyd i ofal plant ymhen amser, nid oedd yn gallu cynyddu'r oriau, er ei fod yn barod i dalu am hyn ei hun. Mae'r rhiant yn parhau i fethu gweithio oherwydd nad yw bellach yn gallu sicrhau darpariaeth gofleidiol o ddarpariaeth feithrin yr ysgol.¹

Dyfynnodd Mudiad Meithrin riant sengl a oedd "wedi gorfod rhoi'r gorau i'w gwaith oherwydd nad oedd cyllid ar gael i'w phlentyn ag anghenion dwys i fynychu gofal cofleidiol ar safle'r ysgol erbyn hyn". Dywedodd y rhiant yma ei bod yn haws pan oedd ei merch yn iau ond nad yw'n gallu gweithio nawr oherwydd nad oes gofal plant addas na rhywle sy'n cynnig gofal cofleidiol ar gyfer ei hysgol.

¹ Y Pwyllgor PPIA, Nodyn o Grŵp Ffocws Sparkle, 15 Medi 2023.

Mae'r rhiant wedi sôn bod colli gwaith yn "ergyd ddwbl" oherwydd yr effeithiau ariannol ac iechyd meddwl.²

Gellir cael problemau hyd yn oed pan fo gofal plant yn cael ei sicrhau. Soniodd un rhiant am sicrhau lle gofal plant. Roedd nifer o sesiynau ymgartrefu llwyddiannus, ond y diwrnod cyn i'r gofal plant ddechrau, dywedodd y darparwr wrtho nad oedd yn gallu cefnogi'r plentyn. Dywedodd y rhiant ei bod yn ffodus bod ei chyflogwr yn gefnogol ond tynnodd sylw at effeithiau ymarferol ac emosiynol colli lleoliad gofal plant y diwrnod cyn y disgwyliwyd iddo ddechrau.³

Tynnodd Mudiad Meithrin sylw at yr effaith y gall materion staffio i ddarparwyr gofal plant ei chael ar allu darparu gofal plant rheolaidd a chynaliadwy. Dywedodd fod rhieni wedi dweud wrtho mai staffio, yn aml, oedd y rheswm nad oedd eu plant yn gallu mynd mor rheolaidd â phlant eraill, ac y bydd yr anghysondeb hwn "yn achosi problemau i rieni/gofalwyr sy'n gweithio..."⁴

Soniodd un o'r rhieni a gymerodd ran yn ein cyfweiliadau teuluol nad oedd gofal plant yn gweithio i'w deulu:

"... dw i'n cael trafferth ffeindio lle sy'n gallu delio â'i anghenion [...] does dim llawer o lefydd sy'n gallu gwneud hynny [...]nes i roi cynnig ar ofal plant ac roedd e yno ddwywaith ac o'n nhw ddim yn gallu gwneud iddo fe weithio, o'n i'n gorfod cadw pigo fe lan."⁵

Rydym wedi clywed am yr ymdrech i gydbwysu cyfrifoldebau gwaith, a'r pwysau y mae hyn yn eu rhoi ar deuluoedd. Dywedodd un rhiant wrthym fod ei fab sy'n gymwys i gael 12 awr o addysg blynyddoedd cynnar yn cael 5 awr yn unig, a bod ganddo hawl i 17 awr o ran gofal plant ond nad yw'n cael dim:

"I am left doing a full time job on 5 hours childcare a week. ...is missing out on the early years foundation phase he's entitled to. He spends large parts of his days underestimated in front of screens as I have no other way of keeping him occupied so he doesn't cause disturbance while I take work calls, many of which are of a sensitive nature. I work with victims of domestic violence and modern day slavery.

As a full time working parent I am reaching crisis point. I have no family members who can care for... I cannot use a childminder as... is impulsive around roads and runs very fast and there is a high risk he would run into a road and a childminder

² [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 51, Mudiad Meithrin](#)

³ [Y Pwyllgor PPIA, Nodyn o Grŵp Ffocws Sparkle, 15 Medi 2023](#)

⁴ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 51, Mudiad Meithrin](#)

⁵ Gwaith Ymgysylltu â Dinasyddion y Pwyllgor PPIA (nodyn cyhoeddiedig i ddilyn)

*be unable to catch him. I own my own home with a mortgage. I cannot stop work as won't be entitled to benefits."*⁶

At hynny, cododd rhanddeiliaid bryderon am ddarpariaeth gofal plant cynhwysol gyfyngedig. Dywedodd Coleg Brenhinol y Therapyddion Galwedigaethol y canlynol:

*"Our members are concerned that private nurseries are difficult for children with special education needs and disabilities (SEND) to access to enable parents to go to work. They suggest there is inequitable access to funding for the additional support or equipment necessary to include children with additional needs in settings across Wales - some areas will fund equipment/support while others will not."*⁷

Ond tynnodd Blynyddoedd Cynnar Cymru sylw at y ffaith bod teuluoedd yn aml yn gorfod gwneud iawn am y diffyg cyllid:

*"If a child needs additional adult support or resources to attend childcare, this can often be limited, for example, if a local authority scheme only offers 5 hours one to one support a week but the child needs to attend for 15 hours to enable the parent to work how is this shortfall managed."*⁸

Dyweddodd Oxfam Cymru fod gofal plant yn parhau i fod yn un o'r prif resymau y mae menywod yn economaidd anweithgar. Dywedodd nad yw 25.5 y cant o fenywod economaidd anweithgar yn gweithio oherwydd cyfrifoldebau teuluol a gofal cartref.⁹

Cael mynediad at ddarpariaeth ysgol gynhwysol

Hyd yn oed pan fydd plant yn cyrraedd yr oedran i gael mynediad at ddarpariaeth ysgol statudol, mae teuluoedd yn canfod bod yn rhaid iddynt fod ar gael drwy'r dydd, sy'n golygu bod gwaith yn amhosibl yn aml.

Soniodd un a ymatebodd i'n hymgyngoriad am y brwydrau parhaus y mae'n eu cael wrth gael mynediad at addysg i'w fab sydd â niwed i'r ymennydd yn dilyn tiwmor ar yr ymennydd.

"He is inprimary has one to one support for 7.5 hours a week!!!! There have been horrendous behavioural issues in school to the point..... stays in school 20-30 mins unsupervised then has to be collected. The only way.... remains in school currently is if myself or my son go in with him, stay with him, supervise him, try to teach him and ultimately take responsibility for him."

⁶ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 04, Unigolyn](#)

⁷ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 30, Coleg Brenhinol y Therapyddion Galwedigaethol](#)

⁸ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 53, Blynyddoedd Cynnar Cymru](#)

⁹ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 57, Oxfam Cymru](#)

"I was working but had to give up my job as what employer will let you leave after 20 minutes on a repeated basis. Childcare options for children with needs are very limited, I'm a single parent with no local family support and am ex husband who is very intermittent in his commitment to my son."¹⁰

Dyweddodd rhiant arall wrthym fod ei blentyn yn aml yn cael ei "chicio allan o'r ysgol" oherwydd na all y staff ymdopi, ac y cysylltir ag ef dro ar ôl tro i ddod i'w chodi. O ganlyniad, mae'n amhosibl i'r rhiant weithio, gan nad yw'n gwybod pryd y bydd yr ysgol yn ei alw.¹¹ I riant arall, mae'r amserlen lai y mae ei blentyn yn ei dilyn yn golygu'r canlynol:

"Dw i wedi gorfod rhoi'r gorau i waith – dw i'n cael fy nosbarthu fel gofalwr, os oedd opsiynau ar gael i fi, byddwn i wedi achub arnyn nhw, o'n i wrth fy modd yn gweithio ond roedd yr amserlen lai'n gwneud pethau'n gyfyngol iawn. Nawr mae'n rhaid i ni oroesi ar fudd-daliadau."

Aeth ymlaen i ddweud y byddai'n fodlon i'w blentyn ddilyn amserlen lai pe bai "gofal cofleidiol" yn cyd-fynd â hi pan na fydd yn dysgu ond y bydd dan ofal yr ysgol. Byddai hyn yn galluogi'r rhiant i achub ar gyfleoedd gwaith.¹²

Tynnodd Cynghair Anghenion Ychwanegol y Trydydd Sector sylw hefyd at yr effaith y gall amserlenni llai neu waharddiadau ei chael ar allu teulu i weithio:

"But we know that where pupils are regularly excluded, actually, parents are far more likely to only be able to work part time because they know that they've got to keep picking them up, and I think SNAP alluded to that—that parents were being disciplined in work. So, an exclusion for a child, apart from them missing out on so much socialisation, let alone education, really has an impact on the whole family and the parents as well."¹³

Gofynnwyd i un o'r rhieni a gymerodd ran yn ein cyfweiliadau teuluol a yw'n gallu gweithio dan oriau ysgol presennol y plentyn, gan ddweud "fyddai neb eisiau fi am ryw ddwy awr y dydd, neb."¹⁴

Dyfynnodd Oxfam Cymru riant a ddywedodd y canlynol:

"If you have a disabled child, it is impossible to work full-time. Childcare for disabled children is next to non-existent. School holidays are impossible. They don't even get the same amount of time in school as non-disabled children. Her school day is 30 minutes shorter every day; she has 2.5 hours less schooling per week than her non-disabled sibling!"

¹⁰ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 12, Unigolyn](#)

¹¹ Gwaith Ymgysylltu â Dinasyddion y Pwyllgor PPIA (nodyn cyhoeddedig i ddilyn)

¹² Gwaith Ymgysylltu â Dinasyddion y Pwyllgor PPIA (nodyn cyhoeddedig i ddilyn)

¹³ [Y Pwyllgor PPIA, 7 Mehefin 2023, Cofnod y Trafodion, paragraff 292](#)

¹⁴ Gwaith Ymgysylltu â Dinasyddion y Pwyllgor PPIA (nodyn cyhoeddedig i ddilyn)

*We have to use hours meant to be for respite to cover the gap between school finishing (early because she doesn't get a full school day - why??) and work finishing. Disability discrimination at its finest."*¹⁵

Dyweddod Fforwm Cymru Gyfan hefyd wrthym am y ffactorau gofal eraill a allai effeithio ar allu rhiant/gofalwr i weithio:

*"... That lack of specialised support—and this is extensive, because that specialised support could be tube feeding, it could be toilet changes, it could be sensorial needs, it could be specialised autism support—the lack of that means that the parent is going to have to have an impact on their own life and employment, having to come and pick up the child early, being reprimanded both from the school and their job, but also it's watching your child struggle through years of education and having to make the decision of, 'Am I going to watch my child struggle or am I going to put my well-being in second place, my job, my interests, my life, and stay at home and home school my child?'"*¹⁶

Rydym hefyd yn clywed enghreifftiau o deuluoedd sy'n teimlo mai addysg yn y cartref yw'r unig ddewis i'w plant:

*"I've always had to homeschool my child. The schools around where we live wouldn't take them and the nearest school was so far away logistically it wouldn't make sense, we would have spent all day travelling back and forth and with my child's disabilities, that wouldn't be possible." Ceredigion"*¹⁷

Mynediad at ofal plant ar ôl ysgol ac yn ystod y gwyliau

Mae problemau sylweddol hefyd gyda theuluoedd yn gallu sicrhau darpariaeth gynhwysol mewn clybiau ar ôl ysgol ac yn ystod y gwyliau. Mae rhieni a gofalwyr wedi sôn mai dim ond swyddi sy'n cynnig gweithio yn ystod y tymor y gallant eu gwneud, neu orfod rhoi'r gorau i weithio'n gyfan gwbl. Efallai yr hoffech fod yn ymwybodol o'r adroddiad gan Contact ar [ddarpariaeth clybiau yn ystod y gwyliau i blant anabl](#).

Rhoddodd Adele Rose-Morgan, sy'n ymgyrchydd addysg gynhwysol, dystiolaeth ar ran Anableded Dysgu Cymru a soniodd am geisio cael mynediad at ofal plant i'w mab:

"On childcare, we eventually moved him to a unit for deaf children, because we found out late that he was deaf, and there was a breakfast club there. He could only go there with support, and the support came from a fund outside of

¹⁵ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 57, Oxfam Cymru](#)

¹⁶ [Y Pwyllgor PPIA, 7 Mehefin 2023, Cofnod y Trafodion, paragraff 296](#)

¹⁷ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 05 Cynghrair Anghenion Ychwanegol y Trydydd Sector](#)

education. And at one time, the funding criteria changed, and my husband's wage had gone up a little bit, so it was outside the criteria. So, the headmistress called me in and said, 'Look, you're no longer entitled to this but we will pay it'—out of the parental contributions that they used to collect. I just couldn't do that, so I used to just pay for the breakfast club. I used to give £10. It was one day a week, just so he had that social inclusion. I also refused a taxi. I insisted on taking him, and I was able to do it. He was my youngest, and we were able to have a second car, so it worked. He started and finished at different times. That posed a problem because the private childcare within the school didn't start their session until 10 minutes after he'd finished, and they weren't sure, because he would need one to one, whether it would cost a lot more. I applied for a job and I couldn't pursue that because I couldn't work out the childcare around that."¹⁸

Dyweddod rhiant sy'n aelod o Fforwm Rhieni Ofalwyr Abertawe:

*"My child is now 12. He still needs childcare. At the same age I was able to leave his sister for short periods of time. He cannot access holiday schemes, childminders as he would need 1:1 care and the cost makes this inaccessible and he is too old for private nurseries. Breakfast clubs and after school clubs are not an option because the school cannot afford to cover 1:1 and still run these. I can't work as a result"*¹⁹

Effeithiau ar deuluoedd

Fel y gwelwch o'r enghreifftiau uchod, mae rhieni'n gorfod rhoi'r gorau i swyddi/yrfaeodded er mwyn gofalu am blant. Mewn rhai achosion oherwydd y cyfrifoldebau gofalu ar draws y teulu, mae'r ddau riant/ofalwr wedi gorfod rhoi'r gorau i weithio. Gall straen ymdopi â'r pwysau hyn arwain at chwalu teuluoedd a fydd yn cael effaith ar incwm yr aelwyd.²⁰ Dywedwyd wrthym fod pedair priodas o bob pump â phlentyn anabl yn methu.²¹ Dywedodd Sparkle fod perthnasoedd yn aml yn chwalu oherwydd na all rhieni dreulio amser o ansawdd gyda'i gilydd na rhannu profiadau oherwydd eu bod yn aml yn 'llongau sy'n mynd heibio yn y nos' yn colli ei gilydd oherwydd y bydd un rhiant yn gweithio pan fydd y llall gartref, oherwydd na allant weithio ar yr un pryd oherwydd diffyg gofal plant.²²

Soniodd un ymatebwr am yr effaith benodol ar ei deulu:

¹⁸ [Y Pwyllgor PPIA, 7 Mehefin 2023, Cofnod y Trafodion, paragraffau 122](#)

¹⁹ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 55 Fforwm Rhieni Ofalwyr Abertawe](#)

²⁰ [Y Pwyllgor PPIA, Nodyn o Grŵp Ffocws Oak Hill, 15 Medi 2023](#)

²¹ [Y Pwyllgor PPIA, Nodyn o'r ymweliad ag Ysgol Bryn Derw, 29 Mehefin 2023](#)

²² [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 36, Cadeirydd, Sparkle](#)

"...Because of his needs I was not able to find any childcare for him at all. This meant his father had to give up work to care for him and this eventually helped contribute to the breakdown of our nuclear family as financial pressures were building. The rate of divorce in families with a child with disabilities is far higher than the average population because of the isolation from society and lack of support that other parents can access."²³

Yn y gwaith ymchwil y mae wedi'i wneud, mae Sparkle wedi tynnu sylw at y canlynol:

"Parents talk of finding jobs that fit around their family commitments, rather than jobs they are qualified for or would enjoy. Many parents work at supermarkets because they can work around school hours or late in the evenings when another parent is home. These are specific employment restrictions and considerations that families with typically developing children may not face."²⁴

Bydd heriau sicrhau cyflogaeth sy'n cyd-fynd â chyfrifoldebau gofalu hefyd yn llawer mwy o broblem yn y tymor hir i'r teuluoedd hyn:

"Another parent commented that when someone has a child with a disability their expectations surrounding parenting have to change; most parents expect that when their child is around 12/13 years old, they'll be able to spend an hour home alone after school, meaning the parent can work typical '9-5' hours. However, parents of children with disabilities are not able to do this due to their child's high support needs; they describe their child's lack of cognitive development as essentially meaning they care for a 12/13 year old toddler, and as they have no sense of danger they cannot be left alone for any time. Parents therefore have no choice but to be at home with their child if they cannot source appropriate childcare, limiting their employment options and the number of hours they can work."²⁵

Bydd hyn hefyd yn cael effaith ar allu rhieni/gofalwyr i weithio, ynghyd â'r costau ychwanegol a all ddeillio o addysgu yn y cartref.

Effaith ar incwm aelwydydd yn y tymor hir

Yn ogystal â lleihau incwm yn y presennol, mae'r materion hyn yn arwain at effaith ar incwm yr aelwyd yn y tymor hir. Yn benodol, mewn perthynas ag incwm yr aelwyd yn gyffredinol, incwm pensiwn neu achosi cyfyngiadau ar allu teulu i brynu neu rentu cartref o'i ddewis mewn ardal o'i ddewis. Dywedodd un rhiant nad oedd wedi gallu gweithio ers 15 mlynedd oherwydd diffyg gofal

²³ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 31, Unigolyn](#)

²⁴ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 36, Cadeirydd, Sparkle](#)

²⁵ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 36, Cadeirydd, Sparkle](#)

plant priodol ac, o ganlyniad, nad oes ganddo bensiwn, sy'n arwain at yr angen am fwy o gymorth gan y wladwriaeth. Dywedodd pe bai wedi gallu cael mynediad at ofal plant, y byddai wedi gallu gweithio, gan leihau ei ddibyniaeth ar gymorth y wladwriaeth ac arbed arian i'r wladwriaeth.²⁶ Dywedwyd wrthym hefyd fod methu gweithio'n cyfyngu ar gyfleoedd yn y dyfodol - fel y dywedodd rhywun, 'mae'n newid eich dyfodol.'²⁷

Costau ychwanegol y mae teuluoedd â phlant anabl yn eu hwynebu

I lawer o deuluoedd, maent yn wynebu costau ychwanegol sy'n lleihau incwm yr aelwyd ymhellach. Mae llawer o'r costau hyn ar gyfer gwasanaethau neu gyfarpar y maent yn teimlo na ddylai'r teulu unigol eu talu.

Costau gofal plant

Mae hyn yn dechrau'n gynnar gyda chostau gofal plant. Mewn grŵp ffocws, dywedodd un riant wrthym fod yn rhaid iddi dalu am ddarpariaeth gofal plant breifat i'w phlentyn anabl, ac eto roedd darpariaeth wedi'i hariannu i blant nad oeddent yn anabl.²⁸ A chododd y Gymdeithas Genedlaethol Awtistiaeth hefyd bryderon am gost darpariaeth breifat arbenigol, gan ddweud y canlynol:

"Even where specialist private provision exists, the financial cost can be a significant barrier. Families tell us they feel discriminated against in accessing free childcare because mainstream public-run nurseries often do not cater to their child."²⁹

Dyfynnodd Oxfam Cymru riant a oedd â phlant ag ystod o anghenion gwahanol bod cost gofal plant wedi ei gwneud yn amhosibl iddo ddychwelyd i'r gwaith.³⁰

Dyfynnodd Mudiad Meithrin riant nad yw wedi gallu cael mynediad at ofal yn ystod y gwyliau/seibiant, gan ddweud y canlynol:

"Dydyn ni ddim yn gymwys am [respite] chwaith ac yn gorfod talu ffrind i'r teulu i wneud hyn i ni. Mae'r gwyliau yn hunllef. Mae angen mwy o help a chefnogaeth. Mae e'n costio'n ddrud i ni. Mae ein mab gymaint drutach na phlant eraill felly rhaid i ni barhau i weithio ar ychydig iawn o gwsg ac ychydig iawn o hoe er mwyn ariannu yr anghenion ychwanegol. Mae'n unig ac rydym wedi ymlâdd."³¹

Costau cyfarpar/trafnidiaeth

²⁶ [Y Pwyllgor PPIA, Nodyn o Grŵp Ffocws Oak Hill, 15 Medi 2023](#)

²⁷ [Y Pwyllgor PPIA, Nodyn o'r ymweliad ag Ysgol Bryn Derw, 29 Mehefin 2023](#)

²⁸ [Y Pwyllgor PPIA, Nodyn o Grŵp Ffocws Sparkle, 15 Medi 2023](#)

²⁹ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 05, Cynghrair Anghenion Ychwanegol y Trydydd Sector](#)

³⁰ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 57, Oxfam Cymru](#)

³¹ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 51, Mudiad Meithrin](#)

Soniodd rhieni y gwnaethom siarad â hwy fel rhan o'n gwaith ymgysylltu â dinasyddion am y costau ychwanegol y mae eu teuluoedd yn eu hwynebu:

"Gallwch chi fod yn sicr bydd unrhyw beth ag "anhenion arbennig" yn y teitl yn costio mwy nag unrhyw beth arall."

A dywedodd rhiant arall y canlynol:

*"Pan fyddwch chi'n siarad â rhieni unrhyw un ag anabledd, er mwyn cyflawni'r pethau hoffech chi i'ch plentyn gael, mae'n rhaid mynd ymhellach i ffwrdd fel arfer. Ac mae'n mynd yn ddrud wedyn."*³²

Rydym wedi clywed enghreifftiau o deuluoedd yn gorfod darparu cyfarpar arbenigol i'w ddefnyddio yn y lleoliadau gofal plant a meithrin.³³ Gall y cyfarpar hwn fod yn ddrud iawn yn aml. Tynnodd Coleg Brenhinol y Therapyddion Galwedigaethol sylw bod cytundebau partneriaeth ar draws ieuchyd ac addysg mewn rhai ardaloedd sy'n galluogi prynu ac ailgylchu cyfarpar o'r fath, ond nad yw hyn yn gyson ar draws Cymru.³⁴

Dywedodd rhiant myfyriwr coleg wrthym ei fod wedi cael dyfynbris tâl wythnosol £178 am dacsï hygyrch i fynd â'i blentyn i'r coleg. Ond, pe bai'n byw mewn awdurdod lleol cyfagos, byddai hyn yn cael ei ariannu'n llawn. Pan gododd yr anghysondeb hwn yn y ddarpariaeth, dywedwyd wrtho na ddylai ei blentyn fod wedi cofrestru yn y coleg pan oedd yn gwybod nad oedd ganddo gludiant. O ganlyniad, mae'r rhiant wedi gorfod newid ei batrwm gwaith i'w alluogi i fynd â'i blentyn i'r coleg, gyda'r tacsï'n casglu ei blentyn. Mae hyn yn dal i gostio £88 yr wythnos. Dywedodd ei blentyn wrthym y gall pobl ifanc nad ydynt yn anabl gael cymorthdaliadau i leihau cost cludiant, ond nad yw hyn ar gael i bobl ifanc anabl.³⁵

Cael mynediad at gymorth preifat

Clywsom enghreifftiau o bobl naill ai'n cael mynediad at gymorth preifat, neu'n dymuno y gallent fforddio cael mynediad at gymorth preifat.

Dywedodd un rhiant, yr amheuir bod awtistiaeth gan ei blentyn, fod ei blentyn wedi bod yn aros am asesiad ers mis Ebrill 2021 (er y dechreuodd y ceisiadau am asesiad yn gynharach fyth.) Ni fydd ei blentyn yn cael asesiad tan fis Ebrill 2024, ac ers i'w blentyn fynd ar y rhestr aros, mae'r rhestr wedi ymestyn, ac oddeutu 3 blynedd yw'r amser aros erbyn hyn.³⁶ Soniodd teulu arall am aros am 7.5 mlynedd wrth sicrhau diagnosis, ac yn y cyfnod hwnnw mae ieuchyd meddwl y plentyn wedi dirywio'n

³² Gwaith Ymgysylltu â Dinasyddion y Pwyllgor PPIA (nodyn cyhoeddedig i ddilyn)

³³ [Y Pwyllgor PPIA, Nodyn o Grŵp Ffocws Sparkle, 15 Medi 2023](#)

³⁴ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 30, Coleg Brenhinol y Therapyddion Galwedigaethol](#)

³⁵ [Y Pwyllgor PPIA, Nodyn o Grŵp Ffocws Sparkle, 15 Medi 2023](#)

³⁶ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 10, Unigolyn](#)

ofnadwy ac mae wedi ceisio lladd ei hun ddwywaith.³⁷ Dywedodd Coleg Brenhinol Pediatreg ac Iechyd Plant fod yr amser aros am asesiad awtistiaeth/ADHD yn amrywio rhwng 47 a 166 o wythnosau ar draws Cymru.³⁸

Yn y cyd-destun hwn, nid yw'n syndod felly ein bod wedi clywed am deuluoedd yn cael diagnosis preifat os ydynt mewn sefyllfa i wneud hynny. Yn amlwg, mae'r cyfnod aros hwn yn amser sy'n cael ei gollu wrth sicrhau bod plentyn yn cael y cymorth cywir, ac mae'n amser na ellir ei adennill o ran deilliannau addysg na llesiant emosiynol a meddyliol ehangach. Ond gall hyn ddod ar gost ariannol enfawr, ac yn amlwg mae'n cadarnhau anghydraddoldeb ymhellach, gan na fydd pawb yn gallu ariannu cymorth preifat. Soniodd un teulu mai £6,000 yw'r gost bosibl ar gyfer asesiad dau blentyn mewn un teulu yr oedd arnynt angen asesiad.³⁹ Dywedodd teulu arall wrthym nad oes ganddo'r modd ariannol ar gyfer cymorth cyfreithiol os bydd ei angen, ac nad oes ganddo gartref y gellir ei ailforgeisio i ddarparu cymorth preifat i'w blant.⁴⁰

Gwnaeth y rhiant a soniodd am chwalfa ei berthynas o ganlyniad i'r straen ariannol a roddwyd arno (gweler uchod), hefyd bwysleisio bod yn rhaid iddo gael benthyciadau i gael mynediad at ofal iechyd preifat:

"Indirectly, we have been adversely impacted because of the financial strain of losing one income. This was a factor in causing our family to split and father and I are now divorced. The lack of external help caused us to seek out private speech and language appointments as the wait was nearly 2 years to be seen despite not talking. He also had extreme pain every night due to compacted ears and because of his ALN he would need to be put under a general anaesthetic to have this treated. We ended up taking out loans to pay for this privately to ease his pain. Neurotypical children could have been treated with microsuction while awake. He also had bi lateral grommets inserted as he was found to have glue ear (being non verbal he cannot explain the pain he has) and it was not until 3 years after he started screaming in pain every night that he finally saw an ENT on the NHS. I don't know how we would have survived had we not sought private surgery on his 3rd birthday."⁴¹

Rydym hefyd wedi clywed am gostau cyfreithiol gorfod mynd drwy dribiwnlysoedd i sicrhau cymorth priodol i'w teuluoedd.

³⁷ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 33, Unigolyn](#)

³⁸ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 49, Coleg Brenhinol Pediatreg ac Iechyd Plant Cymru](#)

³⁹ [Y Pwyllgor PPIA, Nodyn o Grŵp Ffocws Sparkle, 15 Medi 2023](#)

⁴⁰ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 33, Unigolyn](#)

⁴¹ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 31, Unigolyn](#)

Rydym hefyd wedi clywed bod yr argyfwng costau byw yn atal teuluoedd rhag cael mynediad at weithgareddau a allai fod o fudd i'w plant. Dywedodd Coleg Brenhinol y Therapyddion Galwedigaethol y canlynol wrthym:

*"Occupational Therapists report that the cost-of-living crisis is affecting opportunities for children and young people to benefit from extra-curricular activities. 56% of Welsh survey respondents said families were cutting back of activities that would support their child's health, development and wellbeing (such as swimming lessons) due to their cost."*⁴²

Taliadau uniongyrchol

Er ei fod y tu allan i gwmpas yr ymchwiliad, rydym hefyd wedi clywed am broblemau sylweddol gyda'r system taliadau uniongyrchol. Yn enwedig y baich gweinyddol a'r heriau o ran sicrhau cynorthwywyr personol.⁴³ Rydym wedi clywed bod y weinyddiaeth yn llethol. Dywedodd un o'r rhieni y canlynol:

*"Dw i ddim yn teimlo bod y taliadau uniongyrchol yn rymusol neu'n gwneud beth maen nhw i fod i wneud. Does dim lle yn eich pen i ddelio â phethau fel maen nhw'n digwydd. Rydych chi'n bwyta'r mêl o'r cwch. Rydych chi'n trio ymdopi â'r heriau dyddiol. Ac mae cymaint ohonyn nhw - mae gen i un plentyn sydd eisiau mynd fel mellten i bren, yn cael ei lethu os yw'n llwglyd neu'n oer neu'n boeth, mae'n methu aros, does dim amynedd 'da fe o gwbl ac mae gen i blentyn arall sy'n gaeth i gadair olwyn gan mwyaf, sy'n methu gwneud popeth yn gyflym, ac mae'n rhaid bod yn amyneddgar."*⁴⁴

Rydym yn cydnabod bod hwn yn fater sydd heb ei ddatganoli, ond roeddem am dynnu sylw ato gan y dylai fod yn arf sy'n helpu teuluoedd i gael mynediad at gymorth, ond nid yw'n gweithio fel y dylai wneud.

Rhannodd yr elusen Sparkle waith ymchwil y mae wedi'i wneud, a chodwyd y mater taliadau uniongyrchol gyda hi:

"The offer of direct payments to cover the cost of childcare or respite is welcomed, however families are still required to source appropriate workers, a task which families find stressful. Further stress is caused once a suitable person is found as the family have to become an 'employer', calculating wages and tax. Families with

⁴² [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 30, Coleg Brenhinol y Therapyddion Galwedigaethol](#)

⁴³ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 19, Unigolyn](#)

⁴⁴ Gwaith Ymgysylltu â Dinasyddion y Pwyllgor PPIA (nodyn cyhoeddedig i ddilyn)

*children with additional needs rarely have the time to learn about the business side and therefore these arrangements often fail."*⁴⁵

Cadarnhau anfantais

Rydym yn ymwybodol bod teuluoedd â phlant anabl yn fwy tebygol o fod yn byw islaw'r ffin dlodi, ac y gall hyn wedyn greu rhwystrau ychwanegol iddynt gael mynediad at wasanaethau a chymorth cynhwysol sy'n diwallu anghenion y plentyn a'r teulu ehangach, gan gadarnhau anfantais ymhellach yn y tymor hwy.

Cododd sefydliadau fel Anabledd Cymru bryderon am yr effaith y mae plant anabl yn ei hwynebu sy'n gorfod byw gydag effaith eu hanabledd a'u tlodi, a'r hyn y gall hyn ei olygu ar gyfer deilliannau addysgol plant. Nodwyd gwahaniaethau rhwng nifer y bobl anabl sy'n gadael addysg heb gymwysterau a'r rhai nad ydynt yn anabl.⁴⁶

*"It is well established that educational outcomes for disabled people differs to non-disabled people. In Wales, from June 2020-2021, 37.9% of non-disabled people's highest qualification was a degree or equivalent, compared to 21.5% of disabled people. In the most even statistics, 21.6% of non-disabled people's highest qualification was a A-level or equivalent, compared to 20.7% of disabled people. 18.8% of non-disabled people's highest qualification was GCSE grade C or above or equivalent, compared to 24% of disabled people. 9.4% of non-disabled people's highest qualification was another form of higher education, compared to 7.3% of disabled people. 5.9% of non-disabled people had no qualifications, compared to the significantly higher 16.4% of disabled people."*⁴⁷

Yn amlwg, gall deilliannau addysgol gael effaith gydol oes ar gyfleoedd unigolyn i ennill arian, fel bod hyn yn ongl arall y mae angen ei hystyried yn y Strategaeth Tlodi Plant. Mae angen meddwl yn ofalus hefyd am groestoriadedd y materion hyn a dylid mynd i'r afael â hwy mewn unrhyw strategaeth wrth geisio lleihau tlodi plant.

Mewn perthynas â'r ddarpariaeth ar gyfer gofal plant, galwodd Oxfam Cymru am hyn, yn enwedig ar gyfer darparu gofal plant a mynediad at addysg gynnar i blant o gefndiroedd ethnig gwahanol a phlant anabl. Dywedodd mai dim ond drwy gydnabod anghenion a heriau unigryw y plant hyn a mynd i'r afael â hwy y gellir sicrhau bod gofal plant ac addysg gynnar yn wirioneddol gynhwysol a theg.⁴⁸

⁴⁵ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 36, Cadeirydd, Sparkle](#)

⁴⁶ [Y Pwyllgor PPIA, 7 Mehefin 2023, Cofnod y Trafodion, paragraffau 64-65](#)

⁴⁷ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 09, Anabledd Cymru](#)

⁴⁸ [Tystiolaeth ysgrifenedig, AEC 57, Oxfam Cymru](#)

Rydym yn pryderu y bydd llawer o'r teuluoedd rydym wedi siarad â hwy yn wynebu cyfuniad o'r holl faterion hyn. Rydym hefyd yn hynod ymwybodol bod ein gwaith casglu tystiolaeth wedi ein galluogi i gymryd "cipolwg" yn unig o dystiolaeth, ac y bydd teuluoedd sy'n cael profiad o faterion eraill nad ydym yn ymwybodol ohonynt.

Byddwn yn parhau i fynd ar drywydd y materion hyn drwy ein hymchwiliad presennol, ond roeddem am sicrhau bod hyn yn cael ei ddwyn i'ch sylw ac y gallai helpu i lywio eich gwaith presennol. Byddwn yn rhoi gwybod i chi am unrhyw wybodaeth neu ddatblygiadau perthnasol yn y maes gwaith hwn.

Rwy'n gobeithio y bydd y dystiolaeth hon o fudd i'ch Pwyllgor.

Yn gywir,

Jayne Bryant AS
Cadeirydd

Croesewir gohebiaeth yn Gymraeg neu yn Saesneg.

We welcome correspondence in Welsh or English.

